

УДК 37.018.1: 378.011.3-051:373.2
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-48>

Юрій КАЛІЧАК,
 orcid.org/0000-0003-4348-1740
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
 Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
 (Дрогобич, Львівська область, Україна) yukalichak@gmail.com

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «РОДИННА ПЕДАГОГІКА» В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті детально розглянуто особливості використання виховного потенціалу навчальної дисципліни «Родинна педагогіка», котра висвітлює сутність, теоретичні здобутки та практичний досвід родинного виховання у професійній підготовці фахівців дошкільного профілю. Матеріал статті уможливить підвищення професійної компетентності майбутніх вихователів та формування потреби влаштування студентами власного родинного кола та необхідності усвідомленого батьківства.

Охарактеризовано особливості викладання навчальної дисципліни «Родинна педагогіка». Виявлено найважливіші принципи сучасної освіти. Підкреслено найбільш дієвий інструментарій взаємодії викладача і студента в опануванні науково-методичного доробку минулих та сучасності.

З'ясовано позитивний вплив на опанування основних теоретичних знань та практичних вмінь щодо виховання особистості в родині та їх значення в майбутній педагогічній діяльності.

Виокремлено психолого-педагогічні основи родинного виховання, тенденції виховання дитини в родині, місце родини в організації виховної діяльності з дитиною на основі особистісно-орієнтованої моделі взаємодії з нею.

Сформульовано специфічні особливості виховання в українській родині, роль і місце виховання в родині у сучасній українській системі дошкільної освіти, непересічне значення застосування діагностичних методик для оцінки виховного потенціалу родини.

Доведено важливість застосування на практиці принципів родинного виховання, необхідність використання досвіду етнопедагогіки в індивідуальному вихованні дитини, обов'язкового врахування психолого-педагогічних особливостей дітей дошкільного віку, значення їх діагностики задля ефективного вирішення завдань освіти дошкільників у сучасних умовах функціонування національної системи підготовки педагогічних кадрів тощо.

Ключові слова: дошкільна освіта, фахівець дошкільного профілю, родинна педагогіка, родинне виховання, професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти.

Yurii KALICHAK,
 orcid.org/0000-0003-4348-1740
 Candidate of Pedagogical Sciences,
 Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education
 Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych
 (Drohobych, Lviv region, Ukraine) yukalichak@gmail.com

EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE DISCIPLINE “FAMILY PEDAGOGY” IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS IN PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

The article examines in detail the features of using the potential of the educational discipline “Family Pedagogy”, which highlights the essence, theoretical achievements and practical experience of upbringing within family for the professional training of preschool teachers. The material of the article will make it possible to increase the professional competence of future teachers and form the need for students to arrange their own family circle and sufficiently aware parenting.

The peculiarities of teaching the educational discipline “Family Pedagogy” have been characterized. The most important principles of modern education have been revealed. The most effective toolkit of teacher-student interaction in mastering the scientific and methodical development of the past and present is emphasized.

The positive influence on the acquisition of basic theoretical knowledge and practical skills regarding personality education in the family and their importance in future pedagogical activity has been clarified.

The psychological and pedagogical foundations of family education, the trends of child education in the family, the place of the family in the organization of educational activities with the child based on a personality-oriented model of interaction with the child are highlighted.

The specific features of upbringing in the Ukrainian family, the role and place of upbringing in the family in the modern Ukrainian system of preschool education, the unique importance of the use of diagnostic methods for assessing the educational potential of the family are formulated.

The importance of applying the principles of family education in practice, the need to use the experience of ethnopedagogy in the individual education of a child, the mandatory consideration of the psychological and pedagogical characteristics of preschool children, the importance of their diagnosis in order to effectively solve the tasks of educating preschoolers in the modern conditions of the functioning of the national system of training of pedagogical personnel, etc. has been proven.

Key words: preschool education, preschool teacher, family pedagogy, family education, professional training of a preschool teacher.

Постановка проблеми. Творення самобутньої нації, усвідомлена потреба батьківства нині, як ніколи, вимагає всіякого сприяння українського суспільства. На фоні сліпого та безпідставного копіювання зарубіжного досвіду створення сім'ї молодими людьми (лібералізація одностатевих шлюбів, надзвичайно розповсюджене на сьогодні створення громадянських шлюбів, масова сімейна трудова міграція і, як наслідок, зміна місця та країни проживання через економічну безвихідь, відверта реклама алкоголю та тютюнопаління, вільний доступ до цих шкідливих звичок наймолодшого покоління тощо) унеможлиблює збереження вікового укладу традиційної української сім'ї.

Дієвим способом подолання цієї несприятливої ситуації є грамотно продумана та раціонально спланована робота зі студентами спеціальності «Дошкільна освіта», котра дозволить забезпечити виконання кількох важливих завдань:

- упорядкування родинних зв'язків теперішніх спудеїв;
- пропаганда родинних цінностей і здорового способу життя у середовищі молодих сімей;
- ґрунтовне вивчення власного родинного коріння та звичаїв, а також прищеплення дітям дошкільного віку справжніх цінностей і усталених традицій української родини (Костів, 1995).

Ґрунтовне вивчення та використання кращого досвіду минулого і сучасності у контексті підготовки вихователів до роботи із родинами вихованців, формуванні власних суджень щодо підвищення статусу педагогічного потенціалу сучасної української родини, батьківського виховання вважаємо дієвим методом збереження історично набутого досвіду народу. Такий підхід сприятиме актуалізації гуманістично зорієнтованих ідей, цінностей, форм, засобів, традицій, котрі створювалися тисячоліттями суспільством, що чітко усвідомлювало пріоритетну роль родинного виховання у розвитку особистості української дитини (Стельмахович, 1992).

Виховання у родинному колі у всі періоди розвитку національної педагогічної думки перебувало у зоні особливої уваги науковців і прак-

тиків. Відтак наука накопичила безцінний матеріал, котрий може стати підґрунтям професійної підготовки фахівців дошкільної освіти у процесі гармонійного поєднання завдань громадського та родинного виховання.

Гуманізація вищої педагогічної освіти уможливила створення інтегрованої системи підготовки вихователів задля використання досвіду класичної педагогіки (зарубіжної та вітчизняної), досягнень сучасної науки, кращих традицій та досвіду етнопедагогіки. Однак не варто забувати про необхідність збереження та підвищення педагогічної культури суспільства, духовною основою якого завжди залишатиметься родинна виховна практика. Суспільне виховання у всіх його проявах не спроможне зберегти культурні та духовні цінності без кардинальної зміни статусу родини та батьківського виховання, без дієвої педагогізації сучасної родини, котра нині переживає надзвичайно важкі часи (Ковбас, 2006).

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У публікаціях сучасних дослідників актуальних проблем фахової підготовки вихователів дітей дошкільного віку в закладах вищої педагогічної освіти (Т. Алексеєнко, О. Будник, А. Марушкевич, Р. Скульський, В. Постовий) питанню взаємодії педагогів з родинами вихованців закладів дошкільної освіти відводиться чільне місце.

Знані українські науковці (Б. Ковбас, В. Костів, М. Стельмахович, О. Сухомлинська) переконливо доводять необхідність широкого використання всього розмаїття етнопедагогічних традицій родинного виховання, котрі потрібно активно впроваджувати у сучасний процес підготовки фахівців дошкільного профілю.

Мета статті – здійснити аналіз цілої низки особливостей викладання «Родинної педагогіки» у фаховій підготовці вихователів, можливостей застосування багатющого потенціалу навчальної дисципліни, котра висвітлює сутність теорії і практики родинного виховання багатьох поколінь українців, прискорює набуття професійної компетентності та створення власної традиційної щасливої сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Родинна педагогіка є галуззю наукового знання, котра нині швидко розвивається й успішно трансформує кращі здобутки світової та української науки і практики. Творчий та креативний підхід у вирішенні освітніх проблем сучасним педагогом можливий лише за умови успішного засвоєння й усвідомлення знань про нові функції сучасного закладу дошкільної освіти, реалізація яких зорієнтована нині на активне співробітництво з родиною вихованців. Проте, родинну педагогіку та домашнє виховання можна представити з різних аспектів лише звертаючись до низки різноманітних дисциплін, зокрема соціології, етнопедагогіки, психології тощо. Вивчення окремих з них передбачає навчальний план професійної педагогічної освіти, що уможливує розуміння тенденцій розвитку родини разом із засвоєнням сучасної науково-методичної літератури. Поряд з цим окремі питання родинного виховання дошкільників відображено у дисципліні «Дошкільна педагогіка» (Стельмахович, 1998: 4).

Гармонійне залучення предмету «Родинна педагогіка» у викладання блоку дисциплін психолого-педагогічного циклу сприятиме відродженню родинних цінностей і пропаганді народної мудрості в цьому напрямі.

Використання окремих відомостей з історії дошкільної педагогіки у процесі викладання курсу «Родинної педагогіки» дозволяє розв'язати багато завдань, а саме:

- з'ясування сутності виховної мудрості народу;
- вивчення першоджерел родинної педагогіки;
- аналіз етапів розвитку родинної народної педагогіки разом із усім її інструментарієм;
- оцінка внеску педагогічних персоналій у вирішення проблем родинного виховання;
- встановлення взаємозв'язків між родинним та суспільним дошкільним вихованням;
- опанування студентами загальнонародської моралі, гуманістичних цінностей і позитивної мотивації у створенні власної сім'ї та спільному вихованні дітей;
- заохочення студентів до вивчення історії своєї родини;
- мотивація задля підвищення рівня педагогічної культури;
- застосування набутих знань у власній батьківській та професійній діяльності» (Калічак, 2018: 4).

Власний чималий родинний досвід, а також багаторічний досвід викладання даної дисци-

пліни дозволили сформулювати напрями подання «навчального матеріалу:

1) трансформація педагогічної спадщини з гуманістичних, загальнонародських та національних цінностей;

2) креативний підхід щодо виявлення необхідного інструментарію задля вирішення сучасних проблем сімейного виховання» (Калічак, 2018: 8).

Лекційні заняття з дисципліни «Родинна педагогіка» передбачають такі теми: «Сутність українського родинного виховання. Закономірності, зміст і завдання родинного виховання. Виховний потенціал родини. Зміст і провідні напрями родинного виховання. Вплив хрещених батьків на дошкільників. Особливості виховання дітей у різних за структурою сім'ях. Вдосконалення родинного виховання» (Калічак, 2021: 5).

Даний перелік дозволяє зорієнтуватись студентам у загальних питаннях історії розвитку сім'ї, сімейних стосунків, традицій, становлення науково-теоретичних засад родинної педагогіки, викликати інтерес та бажання займатися поглибленим вивченням родинних цінностей.

Величезного значення набувають семінарські заняття, самостійна робота і наукові дослідження, котрі передбачають аналіз конкретних матеріалів щодо функціонування інституту сім'ї та сімейного виховання загалом, аналізують педагогічні пам'ятки минулого (зокрема фольклор), оцінюють внесок у проблему конкретної педагогічної персоналії, встановлюють наступність між минулим та сьогоденням, ґрунтовно узагальнюють публікації у відповідних джерелах, періодичних виданнях.

Як підсумкові форми використовуються індивідуальні творчі завдання на такі «теми:

- господарська функція родини;
- співпраця родини та закладу дошкільної освіти;
- зарубіжні моделі реалізації програми виховання батьків;
- наочно-інформаційні форми роботи з батьками;
- народна педагогіка про родину;
- патріотичне виховання у родині;
- програми педагогічної освіти батьків;
- психолого-педагогічні методи вивчення сім'ї;
- родинні традиції;
- фамілістика та її значення для родинного виховання» (Калічак, 2021: 9).

З цієї ж метою можна використовувати дослідження «Історія моєї родини», формування власного генеалогічного дерева, вивчення проблем родинного виховання у педагогічній спадщині класиків тощо.

Впродовж вивчення дисципліни «Родинна педагогіка» студенти ознайомлюються з характеристиками сучасної сім'ї; з проблемами психології сімейних стосунків; основними шляхами підвищення рівня педагогічної культури батьків; новітніми тенденціями взаємодії закладу дошкільної освіти та родини щодо виховання дитини та корекції її поведінки; з проблемою підготовки кадрів для родинного виховання (Марушкевич, Постовий, Алексеєнко, 2002).

Процес професійної підготовки фахівців дошкільного профілю, орієнтуючись на родинні цінності та нову філософію взаємодії родини та педагогів, на необхідність відродження статусу родинного виховання і підготовки студентів – майбутніх батьків, підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, повинен іти в ногу з часом щодо сучасних змін у формуванні української родини.

Семинарські заняття присвячені опануванню таких питань, як тенденції і проблеми сучасного родинного виховання, форми та методи залучення дошкільників до цінностей та традицій родини, новітні підходи та способи співробітництва з родинами, педагогізація батьків, сучасні технології родинного виховання тощо. Серед різноманітних форм проведення практичних занять найбільш дієвими є, на нашу думку, дискусії, захист творчих проєктів, обговорення творів художньої літератури, рольові ігри, пошук й аналіз альтернативних сімейних виховних програм, застосування сучасних тренінгових технологій (Калічак, 2018).

Водночас з поширенням обсягу знань студентів з родинної педагогіки, приведення їх у систему, виявленню найбільш актуальних традицій та ідей (усвідомлення пріоритетної ролі сім'ї; навчання дитини у сім'ї; об'єднання батьківських сил та інтересів у клуби, гуртки; необхідність педаго-

гічної рефлексії; гуманізація сімейних стосунків тощо), запровадження наукових даних у практику закладів дошкільної освіти, сімейне виховання та роботу з батьками. Зміст і методика навчання у закладах вищої педагогічної освіти, насамперед, передбачають прищеплення практичних умінь, вивчення нетрадиційного досвіду родинного дошкільного виховання і обов'язково на підвищення особистої зацікавленості у власних позитивних педагогічних результатах. Чітке розуміння ідеї відповідальності за виховання дітей батьками при допомозі різноманітних соціальних інститутів забезпечить очікуваний ефект едукації (Стельмахович, 1998).

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що можливими та оптимальними шляхами та засобами використання ідей родинної педагогіки є їх включення у зміст навчальних курсів психолого-педагогічного циклу, створення та розробка альтернативних спецкурсів та спецсеминарів з родинної педагогіки; переорієнтація викладання на основоположну домінанту, гармонійне поєднання мотиваційного, змістового та технологічного компонентів, використання студентами набутого досвіду у практиці професійної діяльності та у вихованні власних дітей.

Вивчення курсу «Родинна педагогіка» уможливить організацію роботи з родинами вихованців дитячого садка на сучасному етапі функціонування системи дошкільної освіти, усвідомлення особливостей та специфіки родинного виховання, його труднощів і проблем, важливості виховної функції, педагогічну і психологічну готовність до роботи з родиною у сучасних умовах, позитивної мотивації щодо створення власної гармонійної сім'ї, таким чином сповна реалізувавши весь наявний потенціал цієї навчальної дисципліни в процесі фахової підготовки вихователів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будник О., Скульський Р. Як виховувати господарську культуру у дітей. Івано-Франківськ, 1996. 112 с.
2. Калічак Ю.Л. Родинна педагогіка: методичні рекомендації. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 56 с.
3. Калічак Ю.Л. Родинна педагогіка: робоча програма. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2021. 12 с.
4. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : навчальний посібник. У 3 т. Івано-Франківськ, 2006. Т. 2. Основи родинного виховання. 288 с.
5. Костів В. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина : книга для вчителя. Івано-Франківськ, 1996. 196 с.
6. Костів В. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей : збірник статей. Івано-Франківськ: Плай, 1995. 48 с.
7. Родинна педагогіка : навчально-методичний посібник / за ред. А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. Київ : Видавець ПАРАПАН, 2002. 216 с.
8. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: за ред. В. Костіва. Івано-Франківськ, 1995. 48 с.
9. Стельмахович М. Г. Виховні цінності традиційної української родини. Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник / за заг. ред. О. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 129–132.
10. Стельмахович М. Г. Новітні перспективи родинного виховання. *Рідна школа*. 1998. № 78. С. 3–5.
11. Стельмахович М. Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст. *Рідна школа*. 1992. № 3-4. С. 14–19.

12. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: монографія. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
13. Українська родина: Родинний і громадський побут / упорядник Л. Орел. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2000. 424 с.

REFERENCES

1. Budnyk O., Skulskyi R. Yak vykhovuvaty hospodarsku kulturu u ditei [How to raise economic culture in children]. Ivano-Frankivsk, 1996. 112 s. [in Ukrainian].
2. Kalichak Yu. L. Rodynna pedahohika: metodychni rekomendatsii [Family pedagogy: methodical recommendations]. Drohobych: Red.-vyd. viddil DDPU im. I. Franka, 2018. 56 s. [in Ukrainian].
3. Kalichak Yu. L. Rodynna pedahohika: robocha prohrama [Family pedagogy: working program]. Drohobych: Red.-vyd. viddil DDPU im. I. Franka, 2021. 21 s. [in Ukrainian].
4. Kovbas B., Kostiv V. Rodynna pedahohika: navchalnyi posibnyk [Family pedagogy: study guide]. U 3 t. Ivano-Frankivsk, 2006. T. 2. Osnovy rodynnoho vykhovannia. 288 s. [in Ukrainian].
5. Kostiv V. Narodno-pedahohichni idei mynuloho u formuvanni suchasnoho simianyana: Knyha dlia vchytelia [Folk-pedagogical ideas of the past in the formation of a modern family man: A book for a teacher]. Ivano-Frankivsk, 1996. 196 s. [in Ukrainian].
6. Kostiv V. Rodynni vzaiemyny i problemy vykhovannia ditei [Family relations and problems of raising children: Collection of articles]: Zbirnyk statei. Ivano-Frankivsk: Plai, 1995. 48 s. [in Ukrainian].
7. Rodynna pedahohika: navchalno-metodychnyi posibnyk [Family pedagogy: educational and methodological manual]: za red. A. A. Marushkevych, V. H. Postovyi, T. F. Alieieksieienko ta in. Kyiv: Vydavets PARAPAN, 2002. 216 s. [in Ukrainian].
8. Rodynni vzaiemyny i problemy vykhovannia ditei [Family relations and problems of raising children]: za red. V. Kostiva. Ivano-Frankivsk, 1995. 48 s. [in Ukrainian].
9. Stelmakhovych M. H. Vykhovni tsinnosti tradytsiinoi ukrainskoi rodyni. Tsinnosti osvity i vykhovannia: naukovo-metodychnyi zbirnyk [Educational values of the traditional Ukrainian family. Values of education and upbringing: a scientific and methodical collection]: za zah. red. O. Sukhomlynskoï. Kyiv, 1997. S. 129–132. [in Ukrainian].
10. Stelmakhovych M. H. Novitni perspektyvy rodynnoho vykhovannia [New perspectives of family education]. Ridna shkola. 1998. № 78. S. 3–5. [in Ukrainian].
11. Stelmakhovych M. H. Simia i rodynne vykhovannia v Ukraini z naivnishykh chasiv do XIX st. [Family and family education in Ukraine from the earliest times to the 19th century]. Ridna shkola. 1992. № 3–4. S. 14–19. [in Ukrainian].
12. Stelmakhovych M. H. Ukrainska rodynna pedahohika: monohrafiia [Ukrainian family pedagogy: monograph]. Kyiv: ISDO, 1996. 288 s. [in Ukrainian].
13. Ukrainska rodyna: Rodynniy i hromadskyi pobut [Ukrainian family: Family and public life]: uporiadnyk L. Orel. Kyiv: Vyd-vo imeni Oleny Telihi, 2000. 424 s. [in Ukrainian].